

„Ochrona roślin, a ochrona pszczół w świetle obowiązujących aktów prawnych”.

Ostatnie lata to ogromny postęp w dziedzinie chemicznej ochrony roślin, postęp nie polegający jedynie na wprowadzaniu nowych metod i środków, ale co ważniejsze na przewartościowaniu celów, którym ma ona służyć. Uzyskanie lepszego plonowania roślin poprzez chemiczne zwalczanie agrofagów nie jest już obecnie celem samym w sobie. Nadrzędne stało się bowiem zdrowie ludzkie w kontekście postrzegania człowieka jako konsumenta tychże produktów rolnych ale także ochrona środowiska naturalnego jako miejsca jego bytowania. Wyrazem, a jednocześnie gwarantem realizacji w praktyce tych priorytetów jest trwająca w krajach europejskich już od kilkunastu lat, zmiana obowiązującego w tym zakresie ustawodawstwa. Myśl przewodnia, zawarta w preambule Dyrektywy 91/414, która jest podstawowym aktem prawnym z zakresu środków ochrony roślin i ich stosowania na terenie Unii Europejskiej, aby ochrona zdrowia ludzi i zwierząt jak również środowiska miała pierwszeństwo przed poprawą poziomu produkcji rolniczej, wytycza kierunek postanowień i zapisów w kolejno wprowadzanych aktach prawnych. Nowelizacja istniejących przepisów nie jest bowiem procesem zakończonym, wciąż prowadzone są badania i prace mające na celu minimalizację szkodliwego oddziaływania środków chemicznych na organizmy żywe, a uzyskiwane wyniki są podstawą zmian wprowadzanych w prawie. W Polsce, analogicznie do pozostałych krajów członkowskich obowiązują w tym zakresie te same ogólnoeuropejskie akty prawne. Prace legislacyjne nad dostosowaniem się do obecnych wymagań unijnych poprzez m.in. wdrażanie zaleceń i wytycznych prawem narodowym, rozpoczęły się jeszcze w okresie przedakcesyjnym i są w dalszym ciągu kontynuowane. Od roku 2001 do chwili obecnej wprowadzono w życie ponad 100 aktów prawnych z zakresu ochrony roślin. Ze względu na wprowadzenie tzw. okresu przejściowego część przepisów obowiązywała przez stosunkowo krótki okres czasu, a następnie zastępowano je nowymi aktami.

Należy podkreślić, iż zmiany wprowadzane w prawodawstwie w celu zwiększenia bezpieczeństwa zdrowia człowieka, zwierząt i środowiska naturalnego są całościowe i regulują wszystkie rodzaje działalności związane z branżą ochrony roślin, od producentów środków ochrony roślin, poprzez przedsiębiorców zajmujących się ich konfekcjonowaniem i obrotem aż do producentów rolnych wykonujących zabiegi ochrony roślin. Należy zdać sobie sprawę, że wysiłek włożony w prace legislacyjne musi iść w parze z wysiłkiem wszystkich zainteresowanych podmiotów, bowiem efekt końcowy zależy od znajomości prawa i równoczesnego przestrzegania go w praktyce na poszczególnych poziomach: produkcji,

dystrybucji i stosowania. Do stworzenia zagrożenia zatrucia np. owadów zapylających wystarczy bowiem, że uznany za bezpieczny i dopuszczony do obrotu środek zostanie zastosowany przez rolnika w niezgodny z przeznaczeniem bądź nieprawidłowy sposób. Tylko odpowiedzialne poczynania osób realizujących swe działania na wszystkich szczeblach mogą zagwarantować uzyskanie zakładanego celu, w przeciwnym razie trud wielu osób okaże się bezcelowy.

W niniejszym artykule chciałabym zwrócić uwagę na te zmiany w obowiązującym w Polsce prawodawstwie, które w sposób pośredni bądź bezpośredni stwarzają warunki i możliwości bezpiecznej dla pszczół ochrony roślin na każdym z wymienionych przeze mnie poziomów. Oczywiście większość zmian nie może być odnoszona jedynie do tych owadów zapylających, gdyż mają one znacznie szerszy, pozytywny wymiar, w kontekście ochrony zdrowia ludzi, zwierząt i całego środowiska naturalnego, którego jednym z elementów są właśnie pszczoły.

Podstawowym aktem prawnym uwzględniającym wytyczne m.in. dyrektywy 91/414 EEC, jest w Polsce ustawa z dnia 18 grudnia 2003r. O ochronie roślin (Dz. U z 2004 r. Nr 11, poz. 94 z późna. zm.) wraz z licznymi aktami wykonawczymi wydawanymi w formie rozporządzeń.

Ustawa określa m in. wymagania jakie muszą zostać spełnione w celu dopuszczenia środków ochrony roślin do obrotu na terenie kraju oraz substancji aktywnej do stosowania w środkach ochrony roślin. Aktem wykonawczym do tej części ustawy (rozdział 3), wprowadzającym jednolite zasady oceny środków ochrony roślin w celu możliwości dopuszczenia ich do obrotu jest Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 17 maja 2005 r. **w sprawie zakresu badań, informacji i danych dotyczących środka ochrony roślin i substancji aktywnej oraz zasad sporządzania ich oceny** (Dz. U. Nr 100, poz. 839 z późn. zm. Dz. U. z 2006 r. Nr 133, poz. 937)

Przepisy te, w odniesieniu do wnioskodawców (producentów lub podmiotów zajmujących się obrotem) wprowadzają obowiązek wykonania szczegółowych, ujednoliconych i dokładnych badań środków ochrony roślin i substancji aktywnych, o istotnie rozszerzonym zakresie (w stosunku do poprzednio obowiązujących). Uwzględniają one m.in. oddziaływanie środka ochrony roślin na zdrowie człowieka (toksykologia), pozostałości środka ochrony roślin w lub na roślinach, produktach roślinnych, środkach spożywczych i paszach, los i zachowanie środka ochrony roślin w środowisku, a także oddziaływanie na gatunki niebędące celem działania środka ochrony roślin (ekotoksykologia). W ramach badań ekotoksykologicznych określa się wpływ środka ochrony roślin także na pszczoły.

Przeprowadzane są one w warunkach laboratoryjnych, polowych i tunelach z wyłączeniem przypadków, w których dany środek jest przeznaczony do stosowania w warunkach, w których nie istnieje możliwość narażenia pszczół na jego działanie. Badania obejmują oznaczenie toksyczności ostrej doustnej i kontaktowej (LD50), ocenę ryzyka dla pszczół wynikającego z pozostałości środka na roślinie, określenie jego wpływu na zachowanie się i przeżywalność pszczół, na zachowanie oraz przeżywalność i rozwój rodziny pszczelej oraz określenie możliwości działania środka ochrony roślin na pszczoły, wynikającego z ich kontaktu z zanieczyszczoną tym środkiem spadzią i kwiatami.

Szczegółowy zakres badań, jakie powinien przeprowadzić wnioskujący o wydanie zezwolenia na dopuszczenie środka ochrony roślin do obrotu, zależy od tego czy dany środek zawiera substancję aktywną wpisaną do załącznika I dyrektywy 91/414 EEC.

Bowiem podstawowa weryfikacja wszystkich substancji aktywnych środków ochrony roślin pod kątem ich bezpieczeństwa dla ludzi, zwierząt i środowiska przeprowadzana jest przez Komisję Europejską w ramach tzw. przeglądu. Substancje, które spełniają to kryterium są wpisywane do załącznika I, stanowiącego wykaz substancji aktywnych dopuszczonych do stosowania w środkach ochrony roślin na terenie Unii Europejskiej. Przegląd ten jeszcze trwa i będzie ukończony w 2008 roku, do tego czasu zostaną zweryfikowane pod względem bezpieczeństwa substancje aktywne wszystkich dotychczas stosowanych środków ochrony. Substancje aktywne, które stwarzają zagrożenie są wycofywane ze stosowania, a tym samym wycofywane są środki, które zawierają je w swym składzie. W rezultacie stwarza to dla producentów konieczność wytwarzania środków ochrony roślin na bazie substancji aktywnych włączonych do załącznika I, co zapewnia bezpieczeństwo tych środków na poziomie od nich zależnym. Można zatem na obecnym etapie badań Komisji Europejskiej, dopuszczone do obrotu środki ochrony roślin zawierające w swym składzie substancję aktywną, która znajduje się w załączniku I, traktować jako bezpieczniejsze (także dla pszczół) w porównaniu, do środków zawierających substancje aktywne dla których jeszcze nie przeprowadzono przeglądu.

Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 maja 2004 r. w sprawie wykazu substancji aktywnych, których stosowanie w środkach ochrony roślin jest zabronione (Dz. U. z 2004 r. Nr 130, poz. 1391) **wraz z późniejszymi zmianami** (Dz. U. z 2004 r. Nr 254, poz. 2552 i 2553, Dz.U. z 2005 r., Nr 139, poz. 1169, Dz.U. z 2005 r., Nr 230 poz.1958 i 1959, Dz. U. z 2006 r. Nr 127, poz. 891, Dz. U. Nr 135, poz. 956) podają uaktualnianą listę substancji aktywnych, których stosowanie w środkach ochrony roślin jest zabronione lub podlega ograniczeniom oraz wykaz substancji dla których Komisja

Europejska wydała decyzję w sprawie niedopuszczenia ich do stosowania w środkach ochrony roślin (z podaniem terminów do kiedy muszą być one wycofane z obrotu).

W najbliższym czasie, bo do końca kwietnia 2007 roku zgodnie z art. 120 ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz. U. Nr 11, poz. 94 z późn. zm.) środki ochrony roślin dopuszczone do obrotu i stosowania w dniu wejścia w życie ww. ustawy, czyli w dniu 1 maja 2004 r., powinny w okresie 3 lat, a więc do 30 kwietnia 2007 r. zostać sklasyfikowane pod względem stwarzania przez nie zagrożeń dla zdrowia człowieka, pszczół i organizmów wodnych, zgodnie z przepisami o substancjach i preparatach chemicznych,

Aktem wykonawczym, określającym zasady klasyfikacji środków ochrony roślin w zakresie toksyczności dla pszczół i organizmów wodnych jest **Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 2 września 2003 r. w sprawie kryteriów i sposobu klasyfikacji substancji i preparatów chemicznych** (Dz.U. nr 171, poz.1666) oraz **Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 29 października 2004 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie kryteriów i sposobu klasyfikacji substancji i preparatów chemicznych** (Dz.U.Nr2 43, poz.2440).

Zgodnie z tymi rozporządzeniami środek ochrony roślin w zakresie zagrożenia dla pszczół klasyfikuje jako:

- 1) **bardzo toksyczny dla pszczół w przypadku wysokiego ryzyka**
- 2) **toksyczny dla pszczół w przypadku średniego ryzyka,**

W przypadku gdy środek oceniono jako stwarzający wysokie ryzyko muszą być określone warunki ograniczające stosowanie środka jedynie do sytuacji, w których pszczoły nie będą narażone. Na przykład, zezwala się na stosowanie wyłącznie przed i po kwitnieniu roślin uprawnych oraz poza okresem kwitnienia chwastów danej uprawy i roślin z nią sąsiadujących. Zezwala się na stosowanie środka jedynie w ochronie roślin w szklarniach, jeżeli nie są wykorzystywane owady zapylające. Jeżeli stosowanie środka odbywa się na uprawach zapylanych przez pszczoły, ograniczenia mogą być bardziej restrykcyjne niż dla upraw, które nie są atrakcyjne dla pszczół (tj. gdzie narażenie pszczół jest bardziej przypadkowe i nie wynika ze zwyczajowej aktywności pszczół).

W przypadku gdy środek oceniono jako stwarzający średnie ryzyko oznacza to, iż nie stwarza on zagrożeń w określonych warunkach stosowania, dlatego zezwala się na warunkowe stosowanie środka i określa się warunki jego stosowania: na przykład, zezwala się na użycie środka tylko po zakończeniu dziennego oblotu pszczół, wymaga się monitorowania oddziaływania przy stosowaniu środka.

Środka ochrony roślin nie klasyfikuje się pod względem toksyczności dla pszczół w przypadku niskiego lub nieistotnego ryzyka i wówczas nie nakłada się żadnych ograniczeń dotyczących jego stosowania.

Środków ochrony roślin ze względu na zagrożenie stwarzane dla pszczół nie klasyfikuje się, gdy narażenie pszczół na kontakt ze środkiem ochrony roślin jest wykluczone (w przypadku: zaprawiania materiału siewnego i stosowania środków dogłębowo, z wyjątkiem środków o działaniu systemicznym, stosowania w pomieszczeniach zamkniętych, stosowania pod osłonami, jeżeli nie są w nich wykorzystywane owady zapylające rośliny, stosowania jako przynęty gryzoniobójcze, środków stosowanych dla zabezpieczania i leczenia ran drzew).

Podstawą powyższej klasyfikacji jest ocena poziomu ryzyka, wykonana zgodnie z wytyczną Europejskiej i Śródziemnomorskiej Organizacji Ochrony Roślin (EPPO) PP 3/10. Schemat tych badań oparty jest na założeniu, iż najbardziej wiarygodna ocena ryzyka oparta jest na wynikach uzyskanych w warunkach, które odzwierciedlają warunki stosowanej praktyki rolniczej (t.j. w badaniach polowych lub poprzez monitorowanie środka ochrony roślin w trakcie jego stosowania). Badania te są bardziej kosztowne, trudniejsze do przeprowadzenia, a niekiedy trudne do interpretacji w porównaniu do badań laboratoryjnych i klatkowych. Jednakże, w przypadkach kiedy wyniki badań laboratoryjnych lub badań klatkowych pozostają w sprzeczności z wynikami badań polowych, za decydujące uznaje się wyniki badań przeprowadzonych w warunkach polowych.

Takie sprzeczności zdarzają się stosunkowo rzadko ale mają miejsce. Przykładem są insektycydy pyretroidowe, dla których wyniki badań laboratoryjnych wskazywały na wysokie ryzyko dla pszczół, zaś przeprowadzone badania polowe wykazały, że jest ono nieistotne. W takich sytuacjach ulega zmianie klasyfikacja środka.

Reasumując, zgodnie z art. 120 ustawy o chronie roślin, od dnia 1 maja 2007 r. będą mogły znajdować się w obrocie wyłącznie środki ochrony roślin sklasyfikowane zgodnie z przepisami o substancjach i preparatach chemicznych, co powinno mieć odniesienie w adnotacji zamieszczonej w etykiecie - instrukcji danego środka (w przypadku pszczół będą one mogły mieć tylko jedno z dwóch oznaczeń - toksyczny lub bardzo toksyczny. Przy braku adnotacji o toksyczności dla pszczół będzie to znaczyło że środek nie stwarza zagrożeń dla pszczół jeśli jest stosowany zgodnie z zaleceniami.

Treść obowiązujących w Polsce etykiet- instrukcji środków ochrony roślin określa **Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 8 czerwca 2004 r. w sprawie wymagań dotyczących treści etykiety-instrukcji stosowania środka ochrony roślin (Dz.**

U. z 2004 r. Nr 141, poz. 1498) i **Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia z dnia 1 września 2004 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wymagań dotyczących treści etykiety-instrukcji stosowania** (Dz. U. z 2004 r. Nr 202, poz. 2074).

Opisane przeze mnie powyżej unormowania prawne zmierzają do zapewnienia bezpieczeństwa ludziom, zwierzętom i środowisku naturalnemu w zakresie zależnym od producenta lub podmiotu starającego się o dopuszczenie środka ochrony roślin do obrotu. Jednak do osiągnięcia tego celu niezbędne jest także dalsze, zgodne z prawem postępowanie podmiotów zajmujących się obrotem i konfekcjonowaniem środków ochrony roślin. Działalność ta jest bowiem regulowana **ustawą z dnia 2 lutego 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej** (Dz.U. Nr 173, poz. 1807) i wymaga wpisu do rejestru. Przedsiębiorcy zajmujących się obrotem i konfekcjonowaniem środków ochrony roślin muszą ukończyć szkolenie z wymaganego zakresu i posiadać aktualne zaświadczenie o jego ukończeniu. Mają oni niewątpliwy wpływ na wybór i rodzaj rozprawdzanych środków. Ostatnie ogniwo chemicznej ochrony roślin stanowią producenci rolni, na uprawach których będą one stosowane. Podstawowym obowiązkiem, który musi być przez nich spełniony aby wykonane zabiegi były bezpieczne to stosowanie środków ochrony roślin zgodnie z zaleceniami i informacjami zawartymi na etykiecie instrukcji danego środka.

Dr Krystyna Pohorecka

Oddział Pszczelnictwa ISK w Puławach

e-mail: krystyna.pohorecka@man.pulawy.pl